

Димитрина Хамзе

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
Филологически факултет
Катедра Славистика
hamzed@uni-plovdiv.bg

УДК 811.162.1'373.7:811.163.2'373.7
<https://doi.org/10.18485/slavistika.2023.27.2.4>
оригинални научни рад
примъен 1. 7. 2023.
прихваћен за штампу 22. новембра 2023.

БРАКЪТ ВЪВ ФОКУСА НА МЕЖДУПОЛОВИТЕ ОТНОШЕНИЯ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ ПОЛСКАТА И БЪЛГАРСКАТА ПАРЕМИОЛОГИЯ)

Целта на изследването е да анализира и проследи релацията любов–страст–брак и нейните рефлексии в паремийния фонд на полския и българския език, а не да прави компаративно-езиковедски анализ на паремийните текстове от двата езика. В рамките на това лингво-културологично изследване предложените тези и концептуални ракурси са подкрепени с илюстративен материал, почерпан от провербиалните масиви на избраните славянски езици.

В качеството си на житейски миниатюри, пословиците съдържат есенцията на екзистенциалната опитност на субекта с целия ѝ спектър от победи и поражения. Често вербалната „фасада” крие дълбоки психически основания за заблуждаващ изказ. Важно е да се надникне зад нея, за да се потърсят причините за конфликтно-генните отношения в брачната двойка, които нерядко водят до окончателен разрыв, както и да се открият пътищата за тяхното овладяване. В изследването е използван методът на психологическия сондаж, семантико-аналитичният и сравнително-концептуалният метод.

Ключови думи: пословица, стереотип, мъж, жена, пол, отношения, психика, криптокомуникация, брак, ценност.

The aim of the research is to analyze and trace the relationship between love, passion and marriage, as well as their reflections in the proverbial resources of the Polish and Bulgarian languages, but not to focus on conducting a comparative linguistic analysis of proverbial texts in both languages. Within the scope of this linguo-cultural study, the proposed theses and conceptual perspectives are supported by illustrative material drawn from the proverbial arrays of the selected Slavic languages.

As everyday life miniatures, proverbs contain the essence of the subject's existential experience, encompassing a spectrum of victories and defeats. Often, the verbal “facade” conceals profound psychological motivations behind misleading expressions. It is important to look beyond this facade in order to search for the causes of conflict-ridden relationships within a married couple, which often lead to a final rupture, and to discover paths for their resolution. The research employed the method of psychological survey, as well as the semantic-analytical and comparative-conceptual methods.

Keywords: proverb, stereotype, man, woman, gender, relationships, psyche, cryptocommunication, marriage, value.

Междуполовите релации са във фокуса на паремийните обрати и това е очаквано и напълно обяснимо. Пословиците са израз на отношенията между хората, а тяхно ядро са екзистенциалните срещи между мъжа и жената, защото

от тях зависи възсъздаването и поддържането на Живота. Те са арена на постоянни привличания и отблъсквания, а бракът би трябвало да бъде венецът на любовта между съпрузите. Тя обаче не изглажда противоречията, понякога дори ги изостря, а в най-добрия случай ги прави поносими и донякъде съвместими. В период на подем любовната двойка се доверява изцяло на илюзията за пълно единение и съзвучие, но в моменти на спад единението се разпада и тя разбира, че то наистина е илюзия.

1.0. Пословиците като екзистенциален екстракт

Пословиците са образно-експресивен „макет” на целокупната човешка опитност под формата на извлечена мъдрост, която трябва да бъде споделена с комуникативния партньор (прекия събеседник и възприемателя).

1.1. Психическата „подплата” на паремииите

Те представляват специална, „защитена” територия на субекта независимо от това, че са масово разпространени и анонимни – не защото нямат автор, а защото името му не е толкова важно. Важен е споделиеният в тях познателен и житейски опит, който винаги тръгва от личните усещания и преживявания на субекта и винаги има оценъчен характер. Съвпаденията, макар и повече или по-малко частични, както и повторителността на тази опитност, кристализирала в сентенционална фраза, поражда стереотипа, който всъщност е сплав между индивидуалната психическа „Голгота” и императивите на културата – или по-точно казано, на тези императиви, пречупени през индивидуалната психика на индивида. Благодарение на стереотипа пословиците стават и устойчиви, и сравнително лесно възпроизводими. Но това е само по-простата и видима страна на нещата. Пословиците са динамични микросистеми и семантиката им е силно еластична. В презумптивния си пласт съдържат подривни, антистереотипни енергии. Именно стереотипните констатации на експлицитно ниво водят към скритите комуникативни „недра” и сякаш „призовават” към оспорване и ерозия на стереотипа.

Обхватът на паремииите е широк – включват епиграми, максими, сентенции, афоризми, анекдотични фрази. Тяхната „толерантост” към сродни конструкти, както и богатият им експресивно-естетически потенциал, ги прави надежден източник на автентична информация. Според Магдалена Елчинова (Магдалена Елчинова сръб. транскрипция) „паремията е синтетичен, обобщен образ на ситуация, в който наред с езиковите норми, определяща роля играят законите на художественото моделиране” (Елчинова 2002: 180).

Пословиците са експресивни творения, но сентенционалното им съдържание е преди всичко продукт на ума, по простата причина, че сърцето реа-

гира по-бавно от ума. Езиковите образувания запечатват главно „плодовете” на интелекта. Следователно те са по-умозрителни и отразяват това, което искаме да стане (или искаме да е станало), а не това, което действително става в душата ни и какви чувства са ни „залели”, т.е. какви чувства се крият под повърхността на експлицитното рационално съждение. Умът се опитва да омаловажи чувствата на сърцето, както констатира американският психолог Джон Грей (John Gray) (Грей 1998: 34). Така се стига до разрива между изразеното с думи (ума) и чувствата (сърцето). А умът често подвежда субекта и го кара сляпо да му вярва. Ние по-скоро усещаме „подкожно”, отколкото чуваме и виждаме, каква психическа енергия „разпъва” конкретната фраза. Това, което би трябвало да търси добрият анализатор, е експресивната динамика и нейните извори в „подпочвените” слоеве на фразата.

1.2. Тайните ходове на комуникацията в паремийното пространство

Важно е да не забравяме, че паремиялогията е смислово вариативна и полиинтерпретативна, че изреченото в пословицата носи скрити послания (има криптокомуникативен слой), които подтикват към преосмисляне на видимото съдържание. Артистично-художествената природа (наситената метафорична образност) на паремийния жанр, анонимността и подвижността (относителната независимост) на пословиците спрямо изходния, най-често по-обеман, фолклорен текст, също предразполагат към по-дълбоки сондажи на техните криптокомуникативни „залежи”.

Криптокомуникацията е повлияна от спецификата и вида контакт между участниците в комуникативния процес – той може да бъде директен или индиректен. Паремийният дял на езика е много „двузначен” като средство за общуване – от една страна, сентенционалното естество на провербиалните фрази, придобито в процеса на отдалечаването им от естествената среда (контекстовата обвързаност), в която са се зародили, с цялото ѝ мотивационно „снаряжение”, и заживяването им като абстракции-„рубрики” в лексикона, предложени за ползване в готов вид с привидно категорична комуникативна релевантност, а от друга, оспорването на тази релевантност от криптираното съдържание на комуникативния сигнал. В повечето случаи се оказва, че релевантно в комуникативната зона на междуполовите отношения е латентното (невербализираното), а експлицитният текст просто го потиска и задушавя. Криптокомуникацията е производна на изпращаните от подсъзнанието импулси, затова тя е недостъпна (без специална подготовка и познания) не само за адресата, но и за илюктивните стратегии на продуцента. И тъй като корените на тревогите, страховете, бягствата, гневът, агресията и комплексите, са в подсъзнанието, те

изригват на повърхността като силни емоции, които от своя страна предопределят мисленето ни, карат го да се движи в посока, обратна на тази, която би „разкопала” корените. Така езиковите конструкти – плод на мисловните рефлексии, захранени от непосредствените емоции, не допускат криптираната психологическа информация да излезе на повърхността, да стане „видима”. Мисълта ни е пряко зависима от сетивния ни опит, който поражда определени емоции. В областта на чувствата, които осмислят и оцветяват междуполовата връзка, сетивният опит е от решаващо значение. Неговата историческа и психологическа диалектика е предимно негативна. На връзката между сетивния опит и езика обръща внимание още Вилхелм фон Хумболт (Wilhelm von Humboldt): „Никакво, дори най-чистото мислене не може да протича иначе, освен с помощта на общите форми на нашата сетивност, и само в тях можем да го обхванем и задържим някак си. И така, сетивното обозначаване на тези единици, в които се обединяват определени „порции” мислене, за да се противопоставят – в качеството си на части – на други части от определена по-голяма цялост, а пък те в качеството си на предмети – съответно на субекта, наричаме в най-широкия смисъл на думата – език” (Humboldt 2002: 152).

Голямата сложност в оперирането с езика идва от необходимостта (или принудата) личната сетивна опитност на субекта да бъде изнесена към Другия, за да бъде комуникирана, споделена с него. За това е нужно някакво изразно средство и то е езикът, но неговата природа не е сетивна, нито соматична. Той е асетивен, асоматичен, апсихичен. Тази несъвместимост между неговия абстрактно-формален характер и психо-соматичната същност на човека, която при това е строго индивидуална, създава понякога непреодолими трудности в общуването. Човекът, разбира се, оставя своя ярък емоционално-експресивен отпечатък върху езика – той се просмуква с неговата енергия – затова често казваме, че езикът е остър, убийствен, възторжен, ликуващ, екстатичен, емоционален, експресивен, темпераментен и т.н. Това обаче не облекчава задачата ни. Затова се налага да търсим какво се крие зад казаното (видимото), налага се да опитаме да намерим начини за правилното му тълкуване. А това е нелека и продължителна, преди всичко психологическа операция. Тя се усложнява неимоверно от очакванията на обществото и от културния канон, които проникват в психиката на субекта и оставят там трайни следи.

2.0. Бракът – между любовта и договора за съвместен живот

Бракът винаги е изключвал страстта. Тези две категории от край време са били противопоставяни. В историческа перспектива страстта разрушава самата представа за брака и той започва да се възприема като психичен затвор.

Maż jest to zło konieczne. (‘Съпругът е неизбежното зло’).

Ожени се, да си вземеш беля на главата; Два остри камъка брашно не мелят; Домашният обръч е по-страшен от чуждия.

2.1. Страстта като препятствие

Страстта и бракът са несъвместими по своята същност, защото веднъж възникнала, идеализираната страст не се задоволява с това, което има, тя иска всичко и главно невъзможното – безкрайното в едно крайно същество. Въпреки тяхната изконна дивергентност (разнопосочност), субектът се стреми да съчетае и двете, затова минава понякога през непоносими страдания. Само митът (т.е. несъзнаваното) е в състояние да снабди брака с липсващата му страст, но него отдавна го няма. Той е изтлял. Оттук и трудно преодолемата на практика „криза на брака”. Дени дьо Ружмон (Denis de Rougemont) констатира: „*Не е любов онова, което се превръща в реалност.* Тази куртозна сентенция означава, че целта на любовта е насладата от желанието, а не удовлетворяването му” (Ружмон 2003: 393). Солипсисткото, нарцистично и сегрегативно естество на страстта ѝ пречи да стигне до реалността на Другия, а ѝ позволява да обича само представата за него.

Брачната институция в миналото се е основавала на три групи ценности, натоварени със задължението да ѝ осигуряват задръжки, които постепенно се разхлабват, или напълно изчезват. Това са: култовите, социалните и религиозните задръжки. Религиозната обвързаност е поета завинаги. Тя не държи сметка за промените в темперамента, характера, вкусовете и външните условия, които биха настъпили някой ден в живота на съпругеската двойка. А за съжаление, от всичко това зависи „щастие” на модерните хора. Пренебрегването на институционните бариери води до спадане на нравственото напрежение, а то от своя страна прави верността в брака да изглежда донякъде смешна. Щефани Щал (Stefani Stahl) споделя старата перспектива на мислене от съвременна гледна точка: „Аз ще защитя вероятно доста провокативната теза, че любовните връзки биха протичали доста по-добре, ако съответният партньор или партньорка се избираше от родителите или близките приятели” (Щал 2017: 10). И обосновава становището си: „Защото не осъзнаваме дълбинните си опитности и стереотипи, които решават в кого да се влюбим и в кого – не” (Щал 2017: 10).

Пламенната страст нерядко е съпътствана от страх от обвързване, затова изключва брака като опция или, ако го приеме, вещае неизбежен разпад. За да се довери на друг, човек има нужда от вътрешна самоувереност. Без доверие в себе си, не можем да имаме доверие в някой друг. Страхът от провал е разновидност на страха от обвързване. Той е несъзнателен. Хората с такъв страх при мисълта за сериозна връзка се чувстват като хванати в капан. На

съзнателно ниво изпитват силна потребност от свобода, която им се струва застрашена от връзката (срв. Щал 2017: 13). Този страх поражда негативно отношение към брака.

Kto się żeni, dobrze czyni, kto się nie żeni, lepiej czyni. (‘Който се жени, постъпва добре, който не се жени – още по-добре’); *Jak kobieta idzie za mąż, to siedmiu diabłów pod pachą trzyma.* (‘Когато жената се омъжва, седем дявола носи под мишница’); *Z rodziną najlepiej wychodzi się na zdjęciu.* (‘Със семейство най-добре се излиза само на снимка’); *Niewiasta nie jest połowicą człowieka, a połowicą diabłową.* (‘Невестата не е половинката на човека, а на дявола’); *Niewiasta karności potrzebuje.* (‘Невестата заслужава наказание’); *Chciał się żenić, ale niedzieli brakło.* (iron.). (‘Искаше да се жени, но все неделите не му стигаха’) (ирон.); *Wieśniak pragnie pola, szlachcić godności, żołnierz wojny, kupiec pieniędzy, gospodarz pokoju, rzemieślnik roboty, malarz piękności, a kobieta – całego świata.* (‘Селянинът иска поле, шляхтичът – достойнство, войникът – война, търговецът – пари, господарят – мир, занаятчията – работа, художникът – красота, а жената – целия свят’); *Żona kłopot.* (‘Съпругата е грижа’); *Niewiasta, ogień, morze – to chodzi w jednej sforcie.* (‘Невестата, огънят и морето са под един знаменател’); *Nic gorszego nad złą niewiastę.* (‘Няма нищо по-лошо от лоша невеста. *Strzec niewiasty – nalewać piasty.* (‘Да опазиш невестата от грях е като да наливаш вода в ключалка’); *Woda, ogień i niewiasta nigdy nie powiedzą, że basta.* (‘Водата, огънят и невестата никога няма да кажат стига’); *Zaraz będzie między święte wzięty, kto postrzeże niewieście wykręty.* (‘Веднага ще бъде обявен за светец този, който се усети за хитрините на невестата’); *O dobrą żonę trudniej niż o białego kruka.* (‘Да намериш добра съпруга е по-трудно, отколкото да срещнеш бяла врана’); *Kobiety płaczą przed ślubem, mężczyźni po ślubie.* (‘Жените плачат преди брака, а мъжете след него’); *Dwie tylko dobre niewiasty na świecie: jedna się zgubiła, a druga się znaleźć nie może* (iron.). (‘Две са само добрите невести в света: едната се е загубила, а другата не може да се намери (ирон.)’); *Wszelka niewiasta wódz złego, do zbrodni myśl podżegając, zapala pochodnie.* (‘Всяка невеста е водач на злото, подстрекавайки мисълта към престъпление, пали факлите’); *Lepszy jest grzech męski niż cnota niewieścia.* (‘По-приемлив е мъжкият грях, отколкото женската добродетел’).

Ожени се, да си вземеш беля на главата; Два остри камъка брашно не мелят; Не е къщата тясна, ами челядта е бясна; Домашият обръч е по-страшен от чуждия; Драга му като овца на вълк (ирон.); Жени вълка за овцата; Иргенлък, мамо, пашалък, моминство – царство, везирство; Жениш ли се на шега, ще носиш и тъга.

Възможно е за връзкофобната нагласа да е допринесло и натрапчивото преследване от страна на жените, които на всяка цена се стремят да се

„снабдят” (облагодетелстват) със съпруг. По принцип бракът е много по-важен за жената, отколкото за мъжа – възможността за зачатие прави и половия акт много по-важен за жената; репродуктивният инстинкт при нея е много по-силен. Има и още нещо: мъжете по-лесно се справят с Едиповия комплекс – момчето се отказва по-радикално от първичния обект на любовта, заради своята генитална гордост, отколкото момичето от фиксирането върху личността на бащата. Отказът от тази фиксация при момичето е на много по-висока цена – тя е отказът от собствената сексуална роля. В по-нататъшния живот половата забрана е доста по-силна при жените, отколкото при мъжете (срв. Хорни 1996: 71).

По-големи са трудностите при жената и във връзка със сублимацията, т.е. компенсирането на липсата на пенис. При мъжа страхът от поглъщане и изгубване в женската утроба се компенсира чрез изяви в сферата на духа, интелекта, творчеството, докато при жената сублимацията е търсена в същата (гениталната) сфера (тя не може да избяга, да се дистанцира от нея) – чрез желанието за мъж и дете, т.е. отново чрез брака, зачеването и раждането. Така жената попада в омагьосан кръг – искайки да избяга от нещо, пак се завърта в същото това нещо. Освен това такава „сублимация” води до отслабване на стимулите и изчерпване на енергията за мощна креативност от друго естество, за отскок в друго пространство.

2.2. Брак по любов или по автозадължение?

Разсъждавайки по проблемите на брака, който общо взето винаги се е облягал на икономическата договореност и е откликвал на социокултурните очаквания на колектива, Симон дьо Бовоар (Simone de Beauvoir) приважда наблюденията на г-жа Клер Льопле (Claire Lepellet). Дамата прави анкета за брачния избор сред белгийската буржоазия в периода 1945–1947 г. Ето резултатите от проучването: „Младите момичета превземат младите мъже, те се омъжват за когото и да било, за да се задомят. Всички те се надяват да се омъжат и се стремят с всички сили да направят това. За едно младо момиче е унижително да не бъде търсено: за да избегне това, то често се омъжва за първия срещнат.” (цит. по Бовоар 2020: 555); „Младите момичета са по-активни от младите мъже в стремежа си към брак.” (цит. по Бовоар 2020: 556).

Обикновено момичетата поемат инициативата за брак. Нетърпението на момата да се задоми е ясно изразено в пословиците, особено в българските:

Два дни остана булка да стана; Свето ми се върти из главата, като на прерасла девойка женяне; Момата троши паниците (бърза да се жени); Момата е хайдук вкъщи; Тежко брату без брата, а девойци без свата; Да оженим мома, да не е у дома; Земи ма, когато ма намериш, да ма имаш, когато ти потрябам; Вали, вали дъжд, да се роди ръж, да си купя мъж!

Белгийската дама продължава с констатациите си: „Младите мъже се боят от жените, които искат някой да се омъжи за тях. Един млад белгиец заявява: „Няма нищо по-неприятно за един мъж от това да се чувства преследван, да осъзнава, че някоя жена се е закачила за него. Младите мъже се стараят да осуетяват женските клопки. Изборът на младото момиче най-често е много ограничен; той би бил истински свободен, само ако девойката се чувства истински свободна да не се омъжва. Обикновено в решението на девойката има по-скоро пресметливост, отвращение, примирение, отколкото въодушевление. Ако младият мъж, който я иска за жена, е горе-долу подходящ (среда, здраве, кариера), тя го прави, без да го обича. Приема го, дори ако има *резерви* и остава равнодушна.

Макар и да желае брака, девойката често се бои от него. За нея той (бракът) (бел. моя – Д. Х.) е значително по-голяма придобивка, отколкото за мъжа, затова го желае по-силно; но бракът изисква и по-големи жертви; например много по-груб разрыв с миналото (...) Тъкмо в този момент се зараждат много неврози. Те се срещат и у младите мъже, уплашени от новите отговорности, които поемат, но са много по-разпространени сред младите момичета (...)” (цит. по Бовоар 2020: 556–557).

Силата на материалния фактор, който играе и ролята на параван за проблеми от съвсем друго естество, е огромна. В много случаи той трябва да послужи за панацея на заровени в подсъзнанието травми, фрустрации, страхове. Ето какво казват паремиите:

Piękna kobieta i puste kieszenie rzadko żyją w zgodzie. (‘Красивата жена и празните джобове рядко живеят в сговор’); *Przed ślubem skarb, po ślubie skarbonka.* (‘Преди брака съкровище, след брака спестовна каса’); *Puste kieszy przyprawiają białogłowy o szaleństwo.* (‘Празните джобове докарват невестите до лудост’). *Nie nasycisz nigdy ziemi, ognia i niewiasty.* (‘Никога няма да заситиш земята, огъня и жената’’).

С мома сватба, с пари пазар; С моми годеж, с пари тъкмеж; Иска да се жени, а няма пари да се обръсне.

За щастие се срещат и пословици с противоположно съдържание, които издигат в ценност преди всичко любовта и доверието в брака:

Оженил си са за пари, продал си са на вярa.

Чеизът на булката обикновено се издига в култ и се превръща в главно условие за сключването на брак. Дори голямата хубост не издържа конкуренцията с имотността. Дори на самата зестра се придава някаква специална красота, някаква притегателна сила – сякаш се естетизира. Това е твърде осезаемо в полските пословици, в българския паремиен фонд е значително по-рядко явление:

Łowca posagów. ('Ловец на зестри); *Choćby koza biała, byle posag miała.* ('Колкото и да е бяла, важното е зестра да има'); *Choćby była jako gwiazda – bez posagu za nic każda.* ('Дори да е като звезда, без зестра нищо не струва'); *Choćby była jako miesiąc, bez posagu za mąż nie chodź.* ('Дори да е като месечина, без зестра не е за омъжване'); *Mięso najpiękniejsze bez chleba niesmaczne* ('И най-красивото месо без хляб не е вкусно'); *Posażna panna – mająca chleb do mięsa.* ('Мома със зестра е тази, която има хляб към месото'); *Żony co teraz szukają, co z nią dają, wprzód pytają.* ('Тези, които си търсят съпруга, първо питат какво дават заедно с нея'); *Żona bez posagu – ryba bez pieprzu* ('Жена без зестра – риба без черен пипер'); *Panna bez posagu jak koń bez ogona i grzywy.* ('Мома без зестра е като кон без опашка и грива'); *Posażna panna – smacznego kęsek.* ('Мома със зестра е апетитно парче').

Тук-там се срещат и пословици, в които се ценят личните качества на съпругата, а не имотното ѝ състояние. В тях нейната заможност се възприема по-скоро като пречка за успешен брак:

Żonęs pojął z wielkim wianem, wieść, że nie będziesz jej panem. ('Взел си жена с голяма зестра, тогава не забравяй, че няма да ѝ бъдеш господар'); *Lepiej wziąć skarb w żonie niż za żonę.* ('По-добре да вземеш жената като съкровище, отколкото да се ожениш за съкровището ѝ').

Младите момичета се омъжват, защото „знаят, че това е единственият разумен изход и желаят нормално съществуване на съпруга и майка”. Те запазват в душата си тайна и непреклонна съпротива, която затруднява началото на съпругеския им живот и може да им попречи да намерят в него щастливо равновесие. (Бовоар 2020: 558). Така се „излюпват” и пословиците, в които жената изразява отявлено негативно отношение към брака:

Co mąż, to wąż, co żona, to męczeńska korona. ('Всеки съпруг е змей, всяка съпруга – трънен венец'); *Zły mąż gorszy jak wąż.* ('Лошият мъж е по-лош от змия'); *Mąż jest to zło konieczne.* ('Съпругът е неизбежното зло'); *Lepiej panną siewieć, niż za mężem parszywieć.* ('По-добре да си останеш мома, отколкото да се погубваш с мъжа'); *Pan drzwiami, a Pani oknem (o niezgodnym małżeństwie).* ('Мъжът – през вратата, жената – през прозореца (за конфликтен брак); *Chciała być przy świeczniku, trafiła pod latarnię.* ('Искаше да бъде на пиедестал, а попадна под червения фенер').

Дето бърза мома да се жени, налита на крастави ергени. По-добре девство, а не лошо женене.

Обикновено браковете се сключват не по любов.

Зигмунт Фройд (Sigmund Freud) пише, че съпругът винаги е нещо като сурогат на обичания мъж, а не самият този мъж. И в това разединение няма нищо случайно; то произтича от самата природа на брачната институция, чиято цел е да се превърне икономическият и сексуален съюз на мъжа и жената

в колективен интерес, а не да се осигури индивидуалното щастие на двойката. Социалният аспект на брака изключва всякакви сантиментални или еротични прищевки (срв. Бовоар 2020: 558). Претендирайки, че придава нравствено достойнство на еротичния живот на жената, бракът всъщност има за цел да го унищожи (Бовоар 2020: 559). Симон дьо Бовоар предлага и мнението на Мишел дьо Монтен (Michel de Montaigne): „Най-бързо се разпадат онези бракове, които се сключват заради красотата на любовните желания: бракът има нужда от по-солидни и постоянни основи и от много благоразумие (...). Добрият брак, ако има такъв, отхвърля наличието на любов” („Опити”, книга III, гл. V) (цит. по Бовоар 2020: 561). Важни са размислите и на Оноре дьо Балзак (Honoré de Balzac): „Голяма част от мъжете преследват чрез брака именно съхранение на рода, опазване на собствеността или детето, ала нито съхранението на рода, нито опазването на собствеността, нито детето съставляват щастieto” (цит. по Бовоар 2020: 562). Нелепо е да се изисква любов в името на закона, краля и правосъдието.

Gdy żona grzeszy, mąż nie bywa niewinny. (‘Когато съпругата влиза в грях и съпругът не е невинен’); *Wesele pod plotem, a ślub potem.* (‘Сватбата край дуvara, а венчавката да не преvarя’ (Венчавката може да почака)); *Przed ślubem aniołek, po ślubie lucyferek.* (‘Преди брака ангелче, след брака дяволче’).

Карен Хорни (Karen Horney) открива причините за неуспешния брак в дълбините на човешката психика: „(...) независимо дали искрата на любовта угасва сама по себе си, или се намесва някой трети, при всички случаи това, което обикновено смятаме като причина за разрушаването на брака, в действителност е само следствие или резултат от обикновено скрит за нас процес на постепенно нарастващо равнодушие към партньора. Източниците на това равнодушие имат малко общи неща с това, което, както смятаме, ни дразни в партньора; в много по-голяма степен те са резултат от нерешени конфликти, които пренасяме в брака от своето детство” (Хорни 1996: 113).

2.3. Опасностите, които крие страстта като илюзорно сближаване. Отрицанието на брака.

Д. дьо Ружмон забелязва, че любовта, е фатално умопомрачение. Във върховните моменти на страстта на влюбените се прокрадва едва ли не непоносимост към любимия. Рихард Вагнер (Richard Wagner) в прочутата си едноименна опера е доловил това много преди З. Фройд и съвременните психолози. „Избран от мен, погубен от мен” – пее Изолда в дивата си любов” (срв. Ружмон 2003: 52) – екстракт на конвергентно-дивергентния делириум. Всъщност, в чистия си вид, донякъде запазен все още в риториката на трубадурите, келтският мит разкрива любовните импулси като конвергентно-дивергентно-конвергентни: конвергентността на избора, дивергенцията

на отблъскването чрез препятствието, недостъпността на избрания обект и инфинитната конвергенция чрез смъртта като венец на метафизичното (мистичното) сливане. В диахронна перспектива тази траектория се видоизменя, свеждайки се само до двуфазовост – инициална конвергентност, заменена от трайна дивергенция, следствие от изопачаването на куртоазния мит и неговия главоломен упадък в профанирания живот. Деграцията на мита е подпечатана от двусмислието на еротичния език на катарската ерес, който поражда още през XIII век светската риторика на страстта. Разпространението на този език от романтичната литература през XIX век води „до преобръщане на ролите: инстинктът става истинска опора на риториката, чиито метафори му придават занаят подобие на идеалност” (Ружмон 2003: 237). Не е лесно да се надмогне това обременително наследство: „Хората си въобразяват, че могат да ликвидират безболезнено страхотния потенциал на безумие и окървавено величие, натрупан в Запада от векове култивиране на страстта” (Ружмон 2003: 237).

Маркери на страстта във фразеологията и паремиологията са образи като:

Łatać komuś serce (‘Разбивам сърцето на някого’); *Serce nie sługa* (‘Сърцето не е слуга’); *Zakazany owoc* (‘Забраненият плод’); *Miłość z ludzi błaznów robi*. (‘Любовта прави от хората шутове’); *Kochanie gorzej jak więzienie: z więzienia wyzwolą, z kochania nie zdolą*. (‘Любовта (Страстта) е като затвор: от затвора ще те пуснат, но от страстта – не’).

Да умреш за жена; Любовта е сянка; За брата до море, за либе през море.

Тези пориви са вълнуващи и вдъхновяващи, но не са надеждни за хармоничен и стабилен брак.

Смесването на обожествяващия Ерос с Ерос – пленника на инстинкта, чиито реликти, макар и в силно изменен вид, долавяме и днес, е пагубно за човешката душа, защото налага несъвместимост между конвергентните и дивергентните импулси (на принципа „или – или”), отказва им всякаква възможност за съчетаемост. Този мъчителен дуализъм, вплетен в психическата конституция на европейца, е отчаян зов за вълнуващо съгласуване на противоположностите (конвергиране на дивергентни потоци), изразено с адекватния термин от музикалното изкуство – контрапункт. Конвергентният огън на страстта, който достига своя максимум в смъртносния трансцендиращ миг, се превръща в ярко изразен дивергентен психологически фактор. Това вътрешно конфронтативно устройство на психиката се проявява и в паремийния пояс. Не са никак малко пословиците с противоположно съдържание.

От една страна: *Жена, огън и море да не срещаш по-добре; Пази, Боже, от жена, от огън и от вода!*; *Комуто е лоша жената, нему не*

трябва вечна мъка; Nie żona zdobi męża, ale mąż żonę. (‘Не жената краси мъжа, а мъжът жената’), а от друга: *Комуто е харна жената, не му трябва рай; Snotliwa żona męża korona.* (‘Добродетелната съпруга е короната на мъжа’); *Kobieta jest przyszłością mężczyzny.* (‘Жената е бъдещето на мъжа’); *Czego kobieta chce, tego Pan Bóg chce.* (‘Каквото иска жената, това го иска и Бог’); *Kogo nazywacie złą kobietą? To taka kobieta, z którą mężczyzna nigdy nie jest zniżony.* (‘Коя жена наричате лоша? Това е жената, с която мъжът никога не скучае’).

Разкъсван от собствените си жестове на отхвърляне и привличане на жената, мъжът е силно объркан – той губи ориентацията относно ценността на брака.

Съвременните „разсейки” на страстта се свързват главно с изневярата (тотална дивергенция), а тя, противно на очакванията, не е повод за гордост при мъжете. Често маскира нещо друго – например комплекса, свързан с кастрацията. Дон Жуан е също митологизирана фигура – неслучайно. Обявен е за супермен (свръхчовек, свръхсамец) с грандиозна и респектираща еротичност, която забулва мечтите му за психическа компенсация, било поради принудителна и омразна вярност, мазохистка ревност или начало на импотентност. Поведението му е типично за даден вид полово непълноценност. Фразеологично-паремийните хипостазии на страстта като заблуда за силни и съдбоносни чувства не липсват:

Mieć kogoś na boku (‘Имам си любовник/любовница’); *Zmieniać kogoś, coś jak rękawiczki* (‘Сменям някого като ръкавици’); *Kawalerowi i psu wszystko wolno.* (‘На ергенина и на кучето всичко е позволено’); *Mężczyzna musi się wyszumieć.* (‘Мъжът трябва да си отживее, да се налудува’). *Kawaler jak motylek, z kwiatka na kwiatek.* (‘Мъжът е като пеперуда, прехвърча от цвят на цвят’); *Ilu samców, tylu kłamców.* (‘Колкото самци, толкова лъжци’); *Mężczyźni i psu nie można dowierzać.* (‘На мъж и на куче не може да се вярва’); *Nie kocha szczerze żadnej, kto więcej jak jedną kobietę kocha.* (‘Не обича истински нито една жена този, който обича повече от една’).

Лети като пеперуда от цвят на цвят; У мъж вера, колкото у куче вечеря; Виното е за пиене, а жените са за либене; Дай си, мъжо, жената, а ти хвани /иди, забий в гората.

Мъжката склонност към изневяра – извън донжуанството – има известни основания. Свободата на мъжкия еротизъм отхвърля обвързването, ангажимента, континуитета, защото запазва правото си да избира и да предпочита онова, което му доставя удоволствие, и най-вече което не посяга на свободата му, не го задушават.

К. Хорни има сходни виждания за любовта и брака. Тя се позовава на З. Фройд, който изтъква, че нашето съзнание безогледно лъже относно сте-

пента на любовта ни или на нелюбовта ни към друг човек. Такава е и истината за брака – степента на любовта често се надценява. Илюзията за пламенна любов може да възникне при мимолетни, недълготрайни връзки (Хорни 1996: 61–62). Хората обикновено си мислят, че високите изисквания в брака (на съпрузите един към друг) се дължат на силата на чувствата. Всъщност не е така. Това е само Егото, което безогледно фалшифицира фактите, за да скалъпи една цялостна нагласа в отношенията, които са толкова важни в живота (срв. Хорни 1996: 62).

В основата на всичко стои Едиповият комплекс. Изискването за вярност между съпрузите е подсъзнателно повторение на четвъртата Божия заповед – „Почитай родителите си...”. Да не се обича съпругът става също толкова грешно, колкото нарушаването на заповедта по отношение на родителите. Потискането на омразата и преувеличаването на любовта е равно на принудително възпроизвеждане на детския опит (срв. Хорни 1996: 62). Изглежда парадоксално, но е факт, че страданието, както и симптомът на невротика, е едно от условията, благодарение на които бракът може да устои срещу най-силната забрана за инцест. Тази забрана се спазва (и поддържа) с цената на нещастие, което може да приема най-разнообразни форми. Условието да бъдеш нещастен и да страдаш, може да се отнася например за домашния и професионалния живот, който подсъзнателно се подрежда така, че човек се претоварва или е принуден да понася тежки жертви „заради семейството”. Така например често сме свидетели как хората след сватбата се отпускат, как развитието им се обръква независимо дали става въпрос за професионалната кариера, или за интелектуалната област. И разбира се, случаите на робство по отношение на собствения партньор са безбройни, при това положението на роб се приема по собствено желание, с изпитването на съзнателна наслада заради огромното чувство за отговорност. Такива бракове не само не се разрушават, но дори често се оказват много стабилни. „Именно изпълняването на условието за нещастност е гаранция за неразривността на съюза” (Хорни 1996: 63). Излиза, че „щастливият” брак крепне от „нащастияте” на съпрузите.

Монополното право върху половинката е отличителен белег на съпругеството. То е същността на всички дълбоки любовни отношения. В съпругеството такава изискване също може да се предяви от любов, но по своя произход то е неразривно свързано с деструктивните тенденции и враждебността към обекта. На практика от любовта, която го е предизвикала, остава само параванът, който не позволява на враждебните намерения да се осъществят (Хорни 1996: 66). Неприязънта и деструктивните пориви се смесват с любовта и дори взимат надмощие. В детството изискването за изключително право на бащината любов към майката завършва с фрустрация и разо-

чарование за детето, в резултат на което възниква реакция на омраза и ревност. „Детската фрустрация е наранила не само нашата обектна любов, но и нашето самоуважение, при това в най-чувствителното място, и ние знаем, че всеки човек носи белега от нарцисизма.” (Хорни 1996: 67). Тази фрустрация пречи не само на любовта ни към Другия, но и на любовта ни към самите себе си. Тя означава себепотхвърляне и страх от неприемане, от отхвърляне от страна на Другия. Изискването за вяност (най-вече в патриархалното общество) се поставя не заради любовта, а е въпрос на престиж, тъй като мъжете мислят повече за своя статус, отколкото за любовта (Хорни 1996: 67).

3.0. Щастие и брак – ценността на брака

Все пак щастието в брака не е съвсем невъзможно. За да бъде постигнато, трябва представата за него да бъде обща за двамата съпрузи. Вероятно не е възможно щастието да бъде дефинирано, но при всички случаи то не е „сетивното” удоволствие от трупането на все нови и нови придобивки. Лесно придобитото, купено с пари щастие, ни прави неспособни да го притежаваме. „Всяко щастие, което искаме да изпитаме, което искаме да държим на разположение, вместо да го изживяваме като милост, мигом се превръща в непоносима липса” (Ружмон 2003: 279). Според швейцарския философ верността е неразривно свързана с брачното щастие. Не липсват и пословици, които я славят:

Wierna jak Penelopa (‘Вярна като Пенелопа’ – за вярна до гроб съпруга)

С майка – до време, с мъж – до века; С баща и майка до време, а с мъж до века. За много готви, за одного постилай; Баба деда заборава ли?; Яде баба и тие, ала дяда не заборава; Баба бабува и старца не заборава; Една за век (или на век). („Така казват в Скопие, кога кумът честити на зетя булката и го благославя, а то значи, че само с тая си жена да остане, да мине векът, т.е светът или животът”).

От решаващо значение е да приемеш едно същество в себе си, ограничено и реално, което избираш не като претекст за екзалтация или като „обект за съзерцание”, а като несравнимо и автономно съществуване до себе си. Това е изискване на дейната любов (срв. Ружмон 2003: 285). Любовта, такава каквато си я представяме в наши дни, е отрицание на брака. Ние я бъркаме с влюбването, а тя е различна от него: „*Да си влюбен* не означава непременно *да обичаш*. Влюбването е състояние, обичта е действие” (Ружмон 2003: 308).

Miłość o rozum nie pyta. (‘Любовта не пита за разум’).

Любовта е спяна.

Освен това влюбването е егоистично, а любовта – отдаденост: „Мислите на влюбения само привидно се въртят около обекта на неговата любов. В действителност те се въртят около него самия” (Щал 2017: 11); „(...) кога-

то изпитваме любовна мъка, плачем в 90 процента от случаите за себе си” (Щал 2017: 12).

Брачната любов като вярност за Д. Дьо Ружмон е възплъщение на етиката, защото верността не зависи от нищо, по подобие на всичко, което може да бъде велико. Само неотменното е сериозно. Всъщност, странното е, че верността (като абсолютна конвергенция) има нещо общо със страстта, феномен, може би извън владенията на психолозите. В брака онзи, който обича, обрича верността си на Другия и същевременно на истинския си Аз. Верността на съпрузите приема земното творение, приема Другия в неговата съкровена неповторимост. „Верността иска нещо повече: тя желае благоденствие за любимото същество и когато полага усилия да му го осигури, тя създава пред себе си ближния” (Ружмон 2003: 308); „Един живот, съюзен с моя – за цял живот, това е чудото на брака” (Ружмон 2003: 308). Тук и любовта добива друг смисъл и послание, тя поражда любов:

Miłość z miłości się rodzi. (‘Любовта се ражда от любов’); *Gdy masz miłość w sercu, stawaj na kobiercu.* (‘Ако носиш любов в сърцето си, стъпи на брачния килим’); *Dobrane małżeństwo to raj na ziemi.* (‘Сполучливият брак е земен рай’); *Dobra żona jest dar boży, ona szczęście domu mnoży.* (‘Добрата съпруга е дар божи, тя умножава семейното щастие’); *Dobra żona perła droga, dana od samego Boga.* (‘Добрата съпруга е скъпоценна перла, дар от Всевишния’). *Kto ma dobrą żonę, ma do nieba bronę.* (‘Който има добра съпруга, има бразда към небето’); *Dusza jedna we dwóch ciałach.* (‘Една душа в две тела’); *Mąż i żona od Boga przeznaczona* (‘Мъжът и жената са от Бога отредени един за друг’).

Добра жена – безценен камък; Коумто е харна жената, не му трябва рай; Който иска жена без кусур, без жена остава; Почитат ли те вкъщи, почитан си, където и да отидеш; Тя е люта, аз съм кротък – ще поминем.

При нормалните брачни спречквания (които са дори здравословни и укрепват устоите на семейството) дивергентните импулси минават под егидата на конвергенцията:

To się zdarza w najlepszej rodzinie (‘Това се случва и в най-добрите семейства’).

Къща без кавга (без дим) не бива; Кавгата между мъж и жена трае, догде изсъхне една кърна.

Хераклит казва: „Онова, което се противопоставя, съдейства, и от борбата между противоположностите се ражда най-хубавата хармония” (цит. по Ружмон 2003: 389). В сходен ракурс мисли и канадският психотерапевт Ги Корно (Guy Corneau): „Силите на разрушението обслужват обновяването на живота не по-малко от силите на създанието” (Корно 1999: 349).

Истинската, взаимна любов изисква и създава равенство на хората, които се обичат. „И мъжът засвидетелства любовта си към една жена, отнасяйки се към нея като към пълноценна човешка личност – не фея от легендите, полубогиня, полувакханка, блян и секс” (Ружмон 2003: 311). Така се стига до естествено изравняване на половете, т.е. до ритмична конвергенция в по-глобална перспектива:

Cóż by Adam poradził, gdyby Bóg w raju Ewy nie posadził. (‘Какво щеше да прави Адам, ако Бог не беше поставил Ева в рая’); *W korcu maku się szukali i dobrali.* (‘Търсили се, търсили и накрая се намерили’); *Dusza jedna we dwóch ciałach.* (‘Една душа в две тела’). *Mąż jest głową domu, a żona szyją;* (‘Мъжът е главата в семейството, а жената – шията’); *Mąż doradza, a przy żonie władza.* (‘Мъжът е съветник, а властта е у жената’); *Zaręczyny pajęczyne, a ślub grunt* (‘Годежът е паяжина, венчавката е същността’); *Z żoną trudno, bez niej nudno.* (‘Със съпруга е трудно, но без нея е скучно’); *Nieszczęście półnieszczęciem bywa z dobrą żoną, a radość z nią dzielona zawsze podwójną.* (‘С добра съпруга нещастieto е наполовина, а споделената радост е винаги двойна’); *U dobrego męża żoneczka jak róża, a u złego draba we trzy lata baba.* (‘С добрия съпруг жената е като роза, а със злия грубиянин за три години се превръща в бабичка’); *Dobra żona – męża korona.* (‘Добрата съпруга е короната на мъжа’); *Cnotliwa żona – męża korona.* (‘Добродетелната съпруга е короната на мъжа’); *Z żoną, doktorem i księdzem zawsze w zgodzie być trzeba.* (‘Със съпругата, доктора и свещеника трябва винаги да се разбираш’); *Gdy rodzina żyje w zgodzie, to jej bieda nie dobiedzie.* (‘Когато семейството живее в съгласие, беда няма да го застигне’ – Членовете на семейството трябва да се подкрепят взаимно, да си помагат един на друг); *Dobry mąż dla żony, dobry ojciec dla dzieci.* (‘Добър съпруг за жената, добър баща за децата’); *Dobrze czasem, gdy mąż ślepy, a żona głucha.* (‘Добре е понякога съпругът да е слеп, а съпругата – глуха’); *Lepszy mąż bez miłości niż pelen zazdrości.* (‘По-добре съпруг без любов, отколкото изпълнен с ревност’); *Miły w tym domu pokój przemieszkuje, gdzie mąż przygrywa, żona przyśpiewuje.* (‘В този дом цари прекрасен мир – съпругът свири, а съпругата припява’); *Nie to mąż, co zwykł zamki obronne wjować, lecz ten, co umie swoje afekty miarkować.* (‘Добър съпруг е не този, който строи защитни стени, а този, който владее афектите си’); *Mąż i żonka to jedna kieszonka.* (‘Съпруг и съпруга – една касичка’); *Mąż z żoną we dnie się pokłóca, a w nocy pogodzą.* (‘Съпругът и съпругата през деня ще се скарат, а през нощта ще се сдобрят’); *W muzyce małżeńskiej byle oboje się zgadzały, to mniejsza o inne instrumenty.* (‘В брачната музика ако съпрузите се разбират, другите инструменти са без значение’); *Jaki pan mąż, podobnaż pani żona.* (‘Какъвто съпругът, такава и съпругата’); *Każda Kasia trafi na*

wego Jasia / Każda Marta znajdzie Gotarta / Każda potwora (zmora) znajdzie amatora. ('Всяка тенджерата ще си намери похлупака').

Почитат ли те вкъщи, почитан си, където и да отидеш; Мъжът вкъщи е главата, а жената – вратът; Мъжът вкъщи е главата, а жената – душата; Мъж държи къщата, а жената я краси; Умните мъже си почитат жените; Който иска жена без кусур, без жена остава; Комуто е харна жената, не му трябва рай; Тя е люта, аз съм кротък – ще поминем; Що каже баба, все право; що направи дядо все хубаво.

Верността сама се предпазва от изневяра само с факта, че мъжът свиква да не отделя желанието от любовта. Бенедето Кроче (Benedetto Croce) дефинира брака като „институция, която налага ограничения на страстта не вече чрез морала, а чрез любовта” (цит. по Ружмон 2003: 313). И още, че „бракът е гробница на примитивната любов” (цит. по Ружмон 2003: 313). И накрая Д. дьо Ружмон определя брачните партньори така: „Съпружеската двойка е първичната социална клетка, чиито съставни сили са две същества със собствени закони, различни, но които са избрали да образуват единство без сливане, без разделяне и без подчинение „един на друг”, както е казано за единството на двете природи на Исус Христос, като междуременно конфликтът между Ерос и Агапе прави по-интересни дните и мечтите ни” (Ружмон 2003: 399).

Щ. Щал допълва картината за сполучливия брак със своята позиция – брачните партньори трябва да имат две основни качества – добра самоувереност и способност да се доверяват на Другия. Близостта на партньора не ги застрашава, напротив те я свързват с доверие и сигурност. Поради това могат да се справят добре и с претенциите на партньорите си, тъй като не са програмирани така, че да е нужно да изпълняват очакванията им. Тези очаквания не предизвикват у тях рефлекторна съпротива. Ако изпълнят дадено очакване, го правят доброволно и това ги улеснява (Щал 2017: 88–89).

К. Хорни забелязва, че обикновено избираме „най-неправилния” партньор за съпруг и не вземаме предвид цялостната личност на партньора, а само отделно негово качество, което задоволява конкретна (моментна) нужда. Ако искаме да имаме добър брак, който представлява мост между закона и щастието, тя съветва да не предявяваме изисквания (особено, когато те са противоречиви) към партньора. Най-важна за здравината и хармонията на брака е емоционалната стабилност, която двамата партньори са придобили преди брака. Трябва да помним, че желанията ни не се изпълняват като подарък, а трябва да положим усилия за тяхното реализиране. Най-ценното са свободните от тревога отношения между половете, а дали това изобщо е постижимо, всеки би трябвало да си отговори сам. За тази цел е хубаво да осъзнаем противоречивостта на нашите собствени очаквания като свойство, което

отчасти е присъщо на натурата ни, както и да разбираме невъзможността на цялостното им изпълнение в брака” (Хорни 1996: 113). Трбва да се откажем от търсенето и намирането на пътища за задоволяване не само на сексуалните, но и на всичките ни желания, които партньорът ни оставя неразбрани или неизпълнени. В противен случай те изцяло ще отровят атмосферата на абсолютно моногамния брак (срв. Хорни 1996: 113–114).

4.0. Заключение

Триадата любов–страст–брак е ключова в междуполовите отношения. Жените и мъжете се вълнуват едновременно и от стихийния напор на чувствата си, и от перспективата да се свържат в брачен съюз. Преживяванията им са противоречиви, понякога травматични. Те се усложняват от фундаменталните различия в психиката на двата пола, от личната психография на субекта, формирана от ранното му детство, както и от „диктата” на културата. Стереотипът привидно играе ролята на компас в дебрите на междуполовите връзки, но реално е по-скоро бариера по пътя към истината. От една страна, той е усреднена, средностатистическа величина, рестриктивно обобщение, което не отчита индивидуалната специфика, а от друга е вътрешно конфликтна формация, преплела лични комплекси и социокултурни претенции. Езикът също е конфликтогенен – неемоционалната му природа и вторично придобитата чрез продуктора емоционалност (на „паразитен” принцип) го правят ненадежден инструмент в междуполовата комуникация. Затова се налага проникване в криптокомуникативните дълбини на фразата. Процесът е труден, но и обещаващ, тъй като паремииите са семантично и експресивно динамични конструкции и предразполагат към такива сондажи. Резултатите си струват усилието. Емпиричният материал разкрива връзкофобните тенденции – главно при мъжете, излишната и ненадеждна припряност при девойките да се омъжат бързо и на всяка цена (видима главно в българските пословици), преувеличената роля на финансовия стимул в брака („глорифицираната” зестра, срещана по-често в полските пословици), коварната и фаталистична роля на страстта, непреработените, главно родителски комплекси. Дивергентно-конвергентните вектори в отношенията на брачната двойка са постоянни спътници на брака. Важното е те да бъдат приемани със спокойствие и разбиране като нещо нормално и градивно. Въпреки драстичните понякога междуполови противоречия в брачното съжителство, бракът продължава да бъде приоритетна ценност за субекта. За да е стабилен, трябва да се работи в нужната посока: да се стимулира взаимната вярност и доверието между партньорите, да се насърчава индивидуалността, добрата самоувереност и емоционална устойчивост на всеки от тях, както и отказът от предявяване на претенции

и противоречиви очаквания към брачната половинка. Само по този път изпепеляващата страст може да бъде трансцедирана в плодonoсна и ефективна любов.

Използвана литература

- Бовоар, Симон дьо. Вторият пол. София: Колибри, 2020.
[Beauvoir, Simone de. Vtoriyat pol. Sofiya: Kolibri, 2020]
- Грей, Джон. Марс и Венера – новото начало. София: Хомо Футурос, 1998.
[Gray, John. Mars i Venera – novoto nachalo. Sofiya: Homo Futuros, 1998]
- Елчинова, Магдалена. «Пословицата в полето на прагматиката.» Във: С. Петкова, Д. Добрева, С. Бояджиева (ред.) Фолклор, традиции, култура. Сборник в чест на Стефена Стойкова. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2002, 178–186.
[Elchinova, Magdalena. «Poslovitsata v poleto na pragmatikata». Vav: S. Petkova, D. Dobrevna, S. Boyadzhieva (red.) Folklor, traditsii, kultura. Sbornik v chest na Stefana Stoykova. Sofiya: AI „Prof. Marin Drinov“, 2002, 178–186]
- Корно, Ги. Има ли щастлива любов? София: Колибри, 1999.
[Corneau, Guy. Ima li shtastliva lyubov? Sofiya: Kolibri, 1999]
- Ружмон, Дени дьо. Любoвта и Западът. София: ИК „Лик“, 2003.
[Rougemont, Denis de. Lyubovta i Zapadat. Sofiya: IK „Lik“, 2003]
- Хорни, Карен. Женска психология. София: Евразия, 1996.
[Horney, Karen. Zhenska psihologiya. Sofiya: Evraziya, 1996]
- Щал, Шефани. Да, ама не. София: Издателство „Алгифари“, 2019.
[Stahl, Stefani. Da, ama ne. Sofiya: Izdatelstvo „Algafari“, 2019]
- Doležel, Lubomir. Heterocosmica. Fikce a možné světy. Praha: Karolinum, 2003.
- Humboldt, Wilhelm von. *O myšli i mowie*. (Przekł.) Elżbieta Kowalska. Warszawa: PWN, 2002.

Източници

- Герoв, Найден. Речник на българския език, том 1. София: Български писател, 1975, съкр. НГ 1.
[Gerov, Nayden. Rechnik na balgarskiya ezik, tom 1. Sofia: Balgarski pisatel, 1975, abb. NG 1]
- Григорoв, Милко; Кацарoв, Костадин (съст.) Български пословици и поговорки. София: Наука и изкуство, 1986, съкр. БПиП
[Grigorov, Milko; Katsarov, Kostadin (red.) Balgarski poslovici i pogovorki. Sofia: Nauka i izkustvo, 1986, abb. BPiP]
- Илиева, Кристина (съст.) Български пословици, поговорки и гатанки. София: Издателска къща „БРИЗ“, 1973, съкр. БППиГ.

- [Ilieva, Kristina. (red.) Balgarski poslovici, pogovorki I gatanki. Sofia: Izdatelska kashta "BRIZ", 1973, abb. BPPiG]
- Минков, Цветан. (съст.) Българско народно творчество в дванадесет тома. Том 12. Пословици, поговорки, гатанки. София: Български писател, 1963, съкр. БНТ.
- [Minkov, Tsvetan. (red.) Balgarsko narodno tvorcestvo w dvanadeset toma. Tom 12. Poslovici, pogoworki, gatanki. Sofia: Balgarski pisatel, 1963, abb. BNT]
- Стойкова, Стефана. Български пословици и поговорки. София: Колибри, 2007, съкр. БПИП.
- [Stoykova, Stefana. Balgarski poslovici i pogovorki. Sofia: Kolibri, 2007, abb. BPIP]
- Kubiak-Sokół, Aleksandra. Słownik frazeologiczny. Warszawa: Imprint, 2007, abb. SF.
- Karwatowska, Małgorzata; Szypra-Kozłowska Jolanta. Lingwistyka płci. Ona i On w języku polskim. Lublin: UMCS, 2010, abb. LP.
- Kłosińska, Katarzyna. Słownik przysłów czyli przysłownik. Pochodzenie, znaczenie, zastosowanie. Warszawa: Swiat Książki, 2004, abb. SPP.
- Świerczyńska, Dobrosława. Przysłowia są... na wszystko. Warszawa: PWN, 2003, abb. PNW.

Димитрина Хамзе

БРАК У ФОКУСУ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ПОЛОВА (НА ОСНОВУ МАТЕРИЈАЛА ИЗ ПОЉСКЕ И БУГАРСКЕ ПАРЕМИОЛОГИЈЕ)

Резиме

Проблематика, везана за односе међу половима, заузима велики део паремичке зоне језика. Занимање људи за то је природно – с једне стране, јер ти односи хране и подстичу живот, па су стога неопозиви и неизбежни, а с друге – зато што су толико сложени и непредвидиви да заокупљају не само пажњу, већ и целокупно биће субјекта, испуњавају цео његов ментални и емоционални свет. Брак је најважнији и најозбиљнији тест у овим везама, поприште трајних привлачности и одбојности. Супротно очекивањима, међутим, љубав између супружника, ако се схвати као синоним за заљубљеност и страст, не само да не јача брак, већ га разара. О томе се слажу филозофи и психолози. Симон де Бовоар, Дени де Ружмон, Карен Хорнај, Џон Греј, Гај Корно, Стефани Стал и многи други, свако из своје перспективе, долазе до истих закључака. За однос према браку, за приступ њему, за ставове и очекивања у браку, осим личне менталне „судбине”, главну улогу игра стереотип. На први поглед олакшава, али пре отежава живот партнера. Сукоб између личних комплекса, тежњи, жеља и „директива” културе је радикалан. Пролазак кроз филтер културе изазива бол. Изреке запечате ово болно искуство у облику стилизованих максима чији псеудодидактизам, на срећу, није непробојан. Оне су семантички флексибилне и емоционално-естетски импресивне, па позивају адресата да јуриша на стереотип, да примењује антистереотипске стратегије. На тај начин улази у дубоке слојеве криптокомуникације, где се укоренењу психолошки разлози за једну или другу врсту исказа. Задатак је компликован и самом природом језика, која није ни чулна, ни емоционална – тек секундарно може да добије екстатични сјај који му је дао продуктор.

Дакле, субјект доживљава трауму узроковану неусклађеношћу између емоционалне динамике и језичке екстериоризације. Зато нам се тако често дешава да се кајемо због онога што смо рекли, да се изненадимо оним што смо рекли, чувши сопствени глас – јер „нисам то хтео да кажем...”.

Сукоб између страсти и брака је још један трауматичан терен на који субјект ступа. Он је страствено биће, сексуалност је главни део његове суштине, а брак, који је пре свега социо-економски конструкт и легитимише (легализује) ову сексуалност, искључује страст. Тада, мање-више, сексуалност без страсти постаје дужност, морални императив. Однос према браку код оба пола је различит, а различити су и њихови мотиви за склапање брака. Осим тога, сваки појединац доноси своје богато и конфликтно психичко

искуство из детињства са којим ступа у односе са супротним полом. То се показује одлучујућим за однос међу супружницима и за вредносну карактеристику брака. Тако се формирају контрастне оцене брака, истичу се његови приоритети и недостаци. Изреке су добар доказ за конвергентне и дивергентне процесе у брачном животу и за променљивост његовог вредновања. Провоцирају и тражење начина за побољшање менталне климе у браку, позивају на свест о правим вредностима у заједничком животу, а то су: верност партнеру, добро самопотврђивање и способност поверења у Другог, очување индивидуалности (интересовања и склоности), прихватање комплетне личности партнера, одсуство захтева и очекивања (која су најчешће контрадикторна) према партнеру, емоционална стабилност, постизање односа између супружника без напетости и анксиозности и на крају, али не и најмање важно, трансформација, „припитомљавање”, превазилажење страсти у име продуктивне љубави.

Поређење паремија двају језика није главни циљ студије – оне пре служе пре као илустрација теза и изјава. Дакле, могућа перцепција одређене квантитативне неравнотеже није препрека. Штавише, проблем је универзалан, пословице су свуда у свету егзистенцијалне „капсуле” – зато су толико сличне на свим језицима. Ово још више важи за блиско повезане језике. Мање разлике не мењају слику – на пример, у пољском језику има више пословица о важности финансијског подстицаја (важности девојачког мираза) у браку, а у бугарском – о нестрпљењу девојке да се уда.

Кључне речи: пословица, стереотип, мушкарац, жена, пол, веза, психа, криптокомуникација, брак, вредност.